

Eva Meylink en Rolf Tijssens

Een schrijverschap in beweging.

Interview met Abdelkader Benali

Abdelkader Benali.
Foto: Tessa Posthuma de Boer

We ontmoeten Abdelkader Benali op de laatste zomerdag van 2010 in hartje Amsterdam. In cultuurcafé De Balie neemt aan onze tafel een charmante man van tegen de veertig plaats. Hij oogt ontspannen, maar blijkt in de loop van het interview wel degelijk alert te zijn.

Op Facebook lazen we dat zijn kat ziek is. Als we hiernaar vragen glimlacht Benali. 'Ik was gisteravond bij wat vrienden. We discussieerden over waar mensen op Facebook wel en niet op reageren. We besloten een experiment te doen. Ik postte een bericht dat mijn kat ziek was. Mijn vrienden waren ervan overtuigd dat er nauwelijks reacties op zouden komen; reacties zouden volgens hen alleen maar komen op serieuze berichten over de actualiteit of op berichten met in ieder geval wat meer inhoud. Al eerder had ik een keer iets over mijn kat gepost. Het was een filmpje met de webcam van de mij van mijn werk houdende kat die over het toetsenbord wandelt. Daar waren tientallen reacties op gekomen. En inderdaad, al vrij snel stroomden de reacties van het kattenminnende gedeelte van mijn vrienden binnen.' Op het Facebookprofiel van een van 's lands bekendste schrijvers wordt niet alleen gediscussieerd over de actualiteit, nieuwe boeken en wereldproblemen, het gaat ook over katten.

Het gecreëerde imago

Met Facebook kun je volgens Benali gecontroleerd een imago creëren. Toen hij op zijn eenentwintigste debuteerde met *Bruiloft aan zee* (1996) controleerde hij zijn imago nog niet zelf. 'Er werd me een imago aangemeten, een imago dat werd geconstrueerd door op commercie gerichte redacteurs. Het voordeel van Facebook is dat er een laag tussenuit gehaald is: ik heb zelf rechtstreeks contact met de lezers van mijn berichten en heb dus ook zelf in de hand hoe ik mij presenteer. Daar krijg je een veel "echter" of reëler imago van.' We vragen hem waarom hij ooit is begonnen met het bijhouden van een online profielpagina. 'Ik was in het buitenland en daar hadden mijn vrienden het over Facebook. Ik heb dat toen aangemaakt om contact te houden met die buitenlandse vrienden. In de beginperiode was zeker 85% van mijn Facebookvrienden een contact uit het buitenland. Toen kwam de leegstroom van Hyves. Binnen *no-time* rezen mijn vriendenaantallen de pan uit. In plaats van een plek om het contact te onderhouden met mijn buitenlandse vrienden werd Facebook een ontmoetingsplaats voor mij als schrijver en mijn lezers. Hierdoor kreeg ik controle over wat de mensen van me zagen. Een groot contrast ten opzichte van het interview, zowel het televisie-interview als het geschreven interview, waarin een bepaald beeld van je wordt gepresenteerd.' Tegenwoordig beperkt hij het aantal interviews tot een minimum. Het is hem te vermoeiend. Bovendien heeft hij via internet nu zijn eigen imago onder controle.

Volgens de schrijver is 'zichtbaar' zijn in deze op beelden gerichte maatschappij heel belangrijk. 'De Nederlandse schrijver is ijdel. In het buitenland speelt dat minder. Hier is het imago, het beeld dat van je bestaat, of dat nu op de werkelijkheid of op andermans woorden is gebaseerd, van groot belang. Aan de ene kant vond ik het heel moeilijk om daar in mee te gaan, aan de andere kant weet ik dat het onontkoombaar is. Daarom heb ik het creëren van mijn imago gedeeltelijk in eigen hand genomen. Door het gestructureerd posten van berichten houd ik de beeldvorming in de hand. Daarnaast ben ook ik gewoon op zoek naar bevestiging. Die ijdelheid is mij dus niet geheel vreemd.'

Sandra's slaapkamer

Benali groeide op in een religieus gezin met acht kinderen, waarin hij samen met zijn zus de oudste was. Het was een beschermde omgeving. Hij spreekt over zijn altijd aanwezig fascinaties voor de ander: hoe deze leeft, handelt, denkt. 'Ik kwam niet vaak bij andere kinderen thuis. Als ik daar wel kwam dan viel me op hoeveel speelgoed ze hadden. Wij waren thuis niet arm, maar veel speelgoed hadden we niet. Er was genoeg geld voor kleding en eten, maar andere kinderen mochten meer eisen, kregen meer gedaan van hun ouders. Ik luisterde naar mijn ouders, want zij hadden het geld: zo simpel was het. Op de basisschool had ik een Nederlands vriendinnetje, Sandra. We konden het goed met elkaar vinden, maar zagen elkaar vooral op school. Toen ik voor het eerst bij Sandra thuiskwam viel me op dat de geur zo anders was. Ik ruik hem nu nog: de geur van het onbekende. Als ik dood ga, dan is die geur dat wat me nog het meest helder voor de geest zal staan, helderder dan alle andere ervaringen.' We vragen of hij die geur kan omschrijven. Hij zwijgt even, vertwijfeld. 'Het rook er anders dan thuis.'

Veel naakter, er was veel meer naakt vlees. Het rook er naar naakt. Bij Sandra thuis zag ik voor het eerst de leefomgeving van de ander. Ze stond heel dicht bij me, maar was toch ook een vreemde. Ik was verwonderd: “dus hier slaapt ze!”

De interesse in de ander is een constante in het oeuvre van de auteur. ‘Ik ben continu benieuwd naar de ander. Ik zie dat als een van mijn grootste talenten: het begrijpen en doorgronden van de ander. Je kunt bijvoorbeeld aan iemand zien of het slecht met hem gaat op het moment dat iemand zich slechter begint te verzorgen. Je ruikt dat. Dat inzicht in de psyche van de ander is mij altijd van pas gekomen bij het schrijven.’ Benali gaat verder over ‘echtheid’ en aan de andere kant het opzetten van een masker voor de buitenwereld. Taal speelt daarin een belangrijke rol. ‘Ik merk dat als mensen anders zijn als ze in hun moedertaal spreken in plaats van in het Nederlands. Ze zetten een ander masker op. In sommige talen praat je meer over gevoel, in andere meer over abstracte begrippen.’ Via het begrijpen, doorgronden en doorbreken van het masker van de ander ging Benali op zoek naar zijn eigen identiteit.

‘Ik weet niet wie ik ben’

De verhoudingen bij Abdelkader Benali thuis waren duidelijk. Dankzij een strenge en religieuze opvoeding kreeg hij een sterk gevoel voor hiërarchie mee. ‘Toen ik ging studeren wilde ik een nieuwe start maken, op nul beginnen. Het was een beweging om me van mijn ouders af te zetten. Ik had in Leiden een aantal goede vrienden. Er was één groot verschil: zij kwamen uit milieus waarin ze het drinken gewend waren. Ik had nog nooit gedronken.’ Ondanks het verzet tegen zijn ouders kwam Benali erachter dat je nooit volledig los kunt komen van je opvoeding. ‘Het kwam als kind niet bij me op om iets van mijn ouders te eisen. In mijn eigen omgeving kom ik tegenwoordig regelmatig het tegenovergestelde tegen, bij het vrijzinnige “Montessorikind”. Zo’n kind staat in het middelpunt van de belangstelling. In plaats van dat de ouder zegt “we gaan dit doen”, wordt aan het kind gevraagd “wil je dit?”. Ik vind een dergelijke verhouding tussen ouder en kind vreemd. Dat komt doordat ik het in mijn opvoeding anders heb geleerd. Daarmee kan ik dus niet ontkennen waar ik vandaan kom: je draagt die verworvenheden uit het verleden met je mee. Je identiteit wordt bepaald door wat je mee hebt gemaakt. Je opvoeding is daar de basis van.’

‘Je hebt nu op televisie het programma “Oh oh Cherso”. Dat gaat over acht Haagse jongeren waarvan het merendeel van de bevolking zal zeggen dat het “tuig” is. Deze jongeren worden op hun zuip- en feestvakantie in het Griekse plaatsje Chersonissos gevolgd door camera’s. Natuurlijk is een gedeelte geregisseerd, maar de mensen, die zijn echt.’ Benali refereert aan de docusoap om duidelijk te maken dat deze jongeren wellicht anders zijn, als ‘de ander’ getypeerd kunnen worden, maar dat ze tegelijk wel worden gezien als ‘onze ander’, ‘ons tuig’. ‘Bij de migrantenjongere ligt dat anders. Die blijft, ondanks dat hij Nederlands spreekt, toch veel meer de ander.’ Benali vertelt over een documentaire die hij hoogstwaarschijnlijk gaat maken. ‘Ik ben bezig, en dat is een primeur, met een documentaire over migrantenkinderen die terugkeren naar het land van herkomst. Deze jongeren zijn de beeldvorming rond “de allochtoon” of “de buitenlander” in Nederland zat. Ze willen in hun land van herkomst een nieuw bestaan

opbouwen met het idee dat ze daar horen, zonder steeds als de ander neergezet te worden. Ik vraag me af of ze daar het anders-zijn niet zullen voelen. Waar je ook komt, je neemt altijd iets mee van waar je vandaan komt. Als die jongeren straks in hun nieuwe, oude land komen, nemen ze iets van de Westerse wereld mee, dus ook daar zullen ze tegen het probleem van het anders-zijn aanlopen.'

Schrijverschap en identiteit

De zoektocht naar identiteit speelt in het werk van Abdelkader Benali een belangrijke rol. In zijn vroegere werk (*Bruiloft aan zee, de Langverwachte*) legde de schrijver vooral de nadruk op de moeilijkheid van migratie en de integratie in een nieuwe wereld. Daardoor kreeg hij in interviews en in wetenschappelijke literatuur het label 'migrantenauteur' opgeplakt. In zijn latere werk (*Laat het morgen mooi weer zijn, De stem van mijn moeder*) zien we steeds meer een zoektocht naar persoonlijke identiteit zonder dat daarbij de nadruk op het migratieprobleem gelegd wordt. In haar scriptie *Er(tussen)in* concludeert Lys Norbruis dat het in het werk van Benali niet langer draait om de verhouding tussen verschillende bevolkingsgroepen, maar om het maken van individuele keuzes.

Ook de schrijver zelf constateert een verandering in zijn oeuvre. 'Door te schrijven probeerde ik orde in de chaos die "ik" heet te scheppen. Schrijven gaf en geeft me het gevoel dat ik besta, dat ik echt ben. Nu ik wat ouder word heb ik meer inzicht in het leven gekregen. Door het inzicht van de onbeantwoordbaarheid van bepaalde vragen ben ik rustiger geworden. Tot op de dag van vandaag weet ik niet wie ik ben en daar zal het voor mij ook altijd om blijven draaien, om de vraag: "wie ben ik?" Ik berust echter steeds meer in het onbeantwoordbare karakter van die vraag.'

Er loopt een vrouw langs ons tafeltje. In haar handen draagt ze een kooitje. Wij merken het niet op. De schrijver wel. 'Hé kijk! Een kat!', glimlacht Benali, terwijl zijn alerte blik de zich van ons verwijderende vrouw volgt. We volgen zijn blik. Inderdaad, een kat.

De onrust van de jonge schrijver Benali zien we terug in de hoofdpersonages van zijn eerste werken. 'Je ziet het bij Lamarant uit *Bruiloft aan zee*, bij Mehdi uit *De Langverwachte*, maar ook bij Malik uit *Laat het morgen mooi weer zijn*. Allemaal wat naïeve, onwetende personages, op zoek naar wie ze zijn in een verwarrende wereld.' Het verhaal in *Laat het morgen mooi weer zijn* gaat over Malik, een jonge man, zoon van migranten, die na de dood van zijn moeder door zijn vader op reis wordt gestuurd om een man te worden. Het verhaal begint echter met een veel oudere Malik die zichzelf nog steeds niet gevonden heeft en opnieuw besluit de zoektocht naar een beter leven aan te vangen. 'Toen ik *Laat het morgen mooi weer zijn* schreef, zat ik in een moeilijke periode. Dat is te zien in de roman, waarvan het verhaal geen afgerond geheel vormt; de zoektocht levert uiteindelijk geen antwoorden op.' Dit boek kwam uit in 2005 en terwijl in Nederland zijn boeken steeds gretiger aftrek vonden, ging de zoekende schrijver op reis.

Op jezelf teruggeworpen

In 2006 vertrok Abdelkader Benali naar Beiroet. Hij geeft in de inleiding van zijn boek *Berichten uit een belegerde stad* (2006) de motivatie voor zijn reis: 'Mijn doel was in een

Arabisch land leven en Arabisch leren en daar een boek over schrijven als het moment daar was. Meer wilde ik niet. Het leek me ingewikkeld zat.' Tijdens Benali's verblijf in Beiroet brak de oorlog tussen Hezbollah en Israël uit. Benali besloot te blijven en hield vanaf dat moment een weblog bij voor *Vrij Nederland* waarop hij zijn persoonlijke oorlogservaringen met de lezer deelde. Deze blogberichten werden uiteindelijk gebundeld in *Berichten uit een belegerde stad*.

'Vanuit Nederland kreeg ik sms'jes van familieleden en vrienden die mij verzochten terug te komen. Een van mijn vrienden vroeg me waarom ik eigenlijk bleef. Ik schrijf dat ook in *Berichten uit een belegerde stad*. Ik bedacht een smoes, omdat ik het zelf eigenlijk niet wist. Ik sms'te hem dat ik het mijn plicht vond als intellectueel om van de oorlog verslag van te doen. Gaandeweg begon ik steeds meer in die smoes te geloven. Het was een goede motivatie om mezelf op de been te houden, om de deur uit te gaan. Mijn beweegredenen waren echter ook deels egoïstisch. Ik zag de gebeurtenissen als materiaal voor mijn toekomstige werk.'

Die dubbelzinnigheid, die spagaat tussen het naar buiten gericht zijn en tegelijk het naar binnen gericht zijn, wordt voor Benali duidelijk in een van zijn favoriete boeken. 'Mijn favoriete boek is *De ondraaglijke lichtheid van het bestaan*, van Kundera. Ik houd van lekker eten. Tegelijk ben ik een intellectueel en zie ik de zwaarte en de problemen van het bestaan. Het lichte van het bestaan is op die manier aan de ene kant heel moeilijk, het relateert het zware wellicht te veel, maar aan de andere kant heel fijn, omdat je uiteindelijk heel gelukkig wordt van een goed bord eten. Op zo'n moment maakt het niet uit dat het daarbuiten naar de klote gaat.'

De manier waarop Benali over zijn belevenissen in de oorlog schrijft, maakt indruk. Zijn boek is een persoonlijk verslag geworden van een observator. Juist de 'gewone' zaken krijgen de aandacht en maken daarmee de situatie in oorlogstijd heel voorstelbaar. Aan de manier waarop hij erover vertelt merk je dat het hem heeft veranderd. 'Je valt tijdens een oorlog terug op routine. Dingen waar je normaal gesproken niet bij stilstaat zijn nu je enige strohalm. Het nog kunnen poetsen van je tanden, het op zoek gaan naar een wasmachine om een vuile was te draaien. Een van mijn meest opmerkelijke constatering is dat de verveling kan toeslaan. Je bent continu bezig met wat er zal gaan gebeuren en als het moment uitblijft probeer je de verveling te doden met dat wat overblijft van je dagelijkse routine. Je beseft dat die dagelijkse routine bijzonder is: als die bom niet twee kilometer verder was gevallen maar recht op jouw woning, dan zou je plotseling niets meer hebben.'

De beschrijver van een zoektocht

Tijdens het interview geeft Benali aan bezig te zijn met een familieroman. In het nieuwe boek staat de relatie tussen broer en zus centraal, zoals dat ook in zijn eigen leven het geval is. 'Mijn zus en ik kennen elkaar heel goed, maar toch is mijn zus ook altijd een mysterie voor me gebleven. We schelen in het echt maar een jaar. In het boek maak ik de afstand in jaren groter. Het hoofdpersonage is een naïeve jongen, die benieuwd is naar wie zijn zus eigenlijk is. In het boek draait het echter niet alleen om de relatie tussen broer en zus, maar ook om de verhoudingen binnen de hele familie. Ik fictionaliseer

seer mijn eigen ervaring, probeer door middel van het schrijven mijn eigen situatie te begrijpen.’

Het oeuvre van Abdelkader Benali is aan verandering onderhevig. Wij zien twee opvallende veranderingen. Ten eerste gaat het in zijn huidige werk niet meer alleen om de problemen van de omgeving – van het migrant zijn – maar veeleer over de fundamentele, universele identiteitsvraag. Wat dat betreft is de schrijver Abdelkader Benali het label ‘migrantenauteur’ ontgroeid, mocht dat ooit een label zijn geweest dat het kleurrijke werk van deze auteur kon dekken. Inmiddels doet die classificatie zijn continu evoluerende schrijverschap zeker tekort. Daarnaast is er de basis, het fundament waarop dit schrijverschap gebouwd is: een fascinatie voor de ander. De ander is het materiaal waarmee vorm wordt gegeven aan de meest fundamentele levensvraag. Door ‘wie ben ik?’ te combineren met ‘wie ben jij?’ construeert Benali een oeuvre dat iedere lezer inzicht kan verschaffen in de zoektocht naar het zelf en de ontdekking van de ander.

Een paar dagen na het interview lezen we op Facebook dat Benali’s kat weer is genezen. De hypothese van zijn internetexperiment met de ander blijkt te kloppen. Ook op dit bericht volgen weer vele reacties van kattenliefhebbers.